

Bazyli Degórski OSPPE

Pontifical University of Saint Thomas Aquinas

 <https://orcid.org/0000-0003-1997-2769>

Tajemnica chleba i wina. Niebiańska ofiara Kościoła w „Mowach” św. Gaudentego z Brescii

W niniejszym opracowaniu zajmimy się Eucharystią w pismach św. Gaudentego z Brescii¹ w jej wymiarze esencjalnym i w jej

¹ Zagadnieniem tym zajęliśmy się już wcześniej (por. B. Degórski, *Eucharystia w „Traktatach” św. Gaudentego z Brescii*, „Dissertationes Paulinorum” 19 [2010], s. 74–83), a tutaj ten temat pogłębiamy. Głównym źródłem, które pozwala na odtworzenie życia św. Gaudentego, aczkolwiek tylko w przybliżeniu, są jego pisma. Nie wiemy dokładnie, kiedy przyszedł na świat. Jest jednak pewne, że urodził się w Brescii. Brunati przypuszcza, że św. Gaudenty urodził się w miejscowości Toscolano koło Brescii (G. Brunati, *Vita e gesta di Santi Bresciani*, I, Brescia 1954, s. 307, 325–327). „È questa una supposizione non del tutto fondata” – stwierdza Brontesi (A. Brontesi, *Gaudenzio, vescovo di Brescia*, w: *Bibliotheca Sanctorum*, VI, Roma 1965, kol. 48). Większość badaczy jest zdania, iż św. Gaudenty urodził się w Brescii, opierając się na następujących stwierdzeniach pochodzących z jego dzieł: *Praefatio ad Benivolum*, *Magistrum Memoriae* 2, CSEL 68, 3: „Nam sicut honoratorum nostrae urbis, ita etiam dominicae plebis deo adueniente dignissimum caput es, quia non minore diligentia servare studes dei praecepta”; *Tractatus* 16 [*Quem prima die ordinationis ipsius quorundam civium notarii exceperunt*], 2, CSEL 68, 137: „Sed beatus pater Ambrosius ceterique venerandi antistites sacramento, quo temere vos ipsos obligastis, adstricti tales ad me epistolas cum vestra legatione miserunt, ut sine damno animae meae ultra iam resistere non valerem, cui ab Orientalibus quoque episcopis,

implikacjach tropograficznych, mając zawsze przed oczyma wizję historyczno-egzegetyczną św. Gaudentego, bez której nie sposób zrozumieć jego nauki o Eucharystii.

W celu należytego zrozumienia teologicznego pojęcia czasu i dziejów naszego zbawienia w dziełach św. Gaudentego² trzeba nade wszystko zbadać jego egzegezę dotyczącą godów w Kanie Galilejskiej, którą przeprowadził w *Tractatus VIII [De lectione Evangelii I]* i w *Tractatus IX [De lectione Evangelii II]*³.

Metoda egzegetyczna św. Gaudentego opiera się na zasadzie jedności Starego i Nowego Testamentu (odrzucaanej z reguły przez

nisi meum ad vos reditum pollicerer, salutaris communio negaretur". Jeżeli chodzi o najcenniejsze pozycje dotyczące spuścizny teologicznej św. Gaudentego, to należy wymienić następujące: S. L. Böhrrer, *Gaudentius of Brescia. Sermons and Letters* [Diss. The Catholic University of America], Washington (DC) 1965; G. M. Bruni, *Teologia della storia secondo Gaudenzio da Brescia*, Vicenza 1967; C. Truzzi, *Zeno, Gaudenzio e Cromazio. Testi e contenuti della predicazione cristiana per le chiese di Verona, Brescia e Aquileia (360–410 ca.)* [Testi e ricerche di scienze religiose pubblicati a cura dell'Istituto per le Scienze Religiose di Bologna, 22], Brescia 1985; G. Bruni, *Pasqua primavera della storia. Teologia del tempo nei testi omiletici di Gaudenzio di Brescia* [Scripta Pontificiae Facultatis Theologicae Marianum, 55], Roma 2000; B. Degórski, *Zbawczy dialog Boga z ludźmi w pismach św. Gaudentego z Brescji*, Rzym 2001.

2 Por. B. Degórski, *Concetto lineare del tempo nel dialogo salvifico di Dio con l'umanità secondo i Tractatus di san Gaudenzio di Brescia*, w: *Tempo di Dio. Tempo dell'uomo. XLVI Incontro di Studiosi dell'Antichità Cristiana* (Roma, 10–12 maggio 2018, Istituto Patristico „Augustinianum” [Studia Ephemeridis „Augustinianum”, 155], Roma–Lugano 2019, s. 357–369.

3 Por. *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (dalej: CSEL) 68, 60–92. Por. także B. Degórski, *Zbawczy dialog Boga z ludźmi w pismach św. Gaudentego z Brescji*, Rzym 2001; B. Degórski, *Le nozze di Cana nell'esegesi di san Gaudenzio di Brescia*, „Vox Patrum” 23 (2003) fasc. 44–45, s. 285–299; B. Degórski, *L'interpretazione pneumatologica delle nozze di Cana secondo san Gaudenzio di Brescia*, w: *Papers presented at the Fourteenth International Conference on Patristic Studies held in Oxford 2003. Augustine. Other Latin Writers*, ed. F. Young, M. Edwards, P. Parvis [Studia Patristica, 43], Leuven–Paris–Dudley, MA 2006, s. 353–358; B. Degórski, *Egzegeza cudu w Kanie Galilejskiej w nauczaniu św. Gaudentego z Brescji*, „Dissertationes Paulinorum” 17 (2008), s. 5–38.

gnostyków, a w sposób szczególny przez Marcjona z Synopy⁴, przez jego zwolenników oraz przez manichejczyków⁵), jak rów-

4 Odnosnie do Marcjona z Synopy por. na przykład: A. von Harnack, *Marcion. Das Evangelium vom fremden Gott* [Texte und Untersuchungen zur altchristlichen Literatur, Reihe 3 Band 15], Leipzig 1924²; R. J. Hoffmann, *Marcion: on the restitution of Christianity: An Essay on the Development of Radical Paulist Theology in the Second Century*, California 1984; U. Schmid, *Marcion und sein Apostolos. Rekonstruktion und historische Einordnung der marcionitischen Paulusbriefausgabe* [Arbeiten zur Neutestamentlichen Textforschung, 25], Berlin-New York 1995; *Marcion und seine kirchengeschichtliche Wirkung / Marcion and His Impact on Church History*, ed. G. May, K. Greschat, Berlin-New York 2002; D. T. Roth, *Towards a New Reconstruction of the Text of Marcion's Gospel: History of Research, Sources, Methodology, and the Testimony of Tertullian* [Dissertation, University of Edinburgh], Edinburgh 2009; S. Moll, *The Arch-Heretic Marcion* [Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament, 250], Tübingen 2010; U. M. S. Röhl, *Der Paulusschüler Markion. Eine kritische Untersuchung zum Antijudaismus im 2. Jahrhundert* [Wissenschaftliche Beiträge aus dem Tectum Verlag, 8], Marburg 2014; M. Vinzent, *Marcion and the Dating of the Synoptic Gospels* [Studia Patristica Supplements, 2], Leuven 2014; I. M. Lieu, *Marcion and the Making of a Heretic: God and Scripture in the Second Century*, Cambridge 2015; P. A. Gramaglia, *Marcione e il Vangelo (di Luca). Un confronto con Matthias Klinghardt*, Torino 2017.

5 Por. Nowy słownik wczesno chrześcijańskiego piśmiennictwa, red. M. Starowieyski, J. M. Szymusiak, W. Stawiszyński, Poznań 2018, s. 680–683. Manes lub Manichaeus urodził się w roku 216 w Persji. W wieku dwunastu lat miał rzekomo otrzymać od Ducha – swojego niebiańskiego *alter ego* – zachętę do odłączenia się od sekty elkezaitów (elkezaici lub elkazaici, elkezejczy – sekta synkretyczna o charakterze gnostyckim pochodząca od ebionitów, działająca od II do V wieku). Duch miał mu wówczas rzekomo objawić walkę, jaka toczy się odwiecznie pomiędzy światłem a ciemnością. Mając dwadzieścia cztery lata, dostał rzekomo rozkaz, by ogłosić się apostołem światłości i Zbawienia. Odbył podróż do Indii, gdzie poznał buddyzm. Na początku królestwa Szapura I (272; władca Persji z dynastii Sasanidów, syn Ardaszira I. Samodzielnie sprawował rządy w latach 241–272) Manes powrócił do ojczyzny, objeżdżając całe cesarstwo, Egipt, Margianę i Baktріę. Podczas trzydziestu lat rządów Szapura I manicheizm współistniał na dworze cesarskim z religią Zaratustry. Po śmierci Szapura I (273) i po roku panowania jego następcy i syna Hormizda I (274) kolejny władca Bahram I (wnuk albo syn Szapura I) uwięził Manesa: skuto mu łańcuchami ręce, nogi i szyję. Napisał wówczas do swojej sekty ostatnie przesłanie i zmarł w wieku około sześćdziesięciu lat. Był to poniedziałek, godzina jedenaście. Obcięto mu następnie głowę i poćwiartowano, tak iż wiernym udało się zdobyć tylko jego nieliczne szczątki. Głowę jego powieszono na jednej z bram

niez na przekonaniu, iż Chrystus stanowi ośrodek całych dziejów wszechświata – zarówno ludzkości jako takiej, jak i samej historii zbawienia.

Zasada jedności obu Testamentów – skierowana, jak powiedzieliśmy, głównie przeciwko błędom marcjonitów i manichejczyków⁶ – została już wcześniej zapowiedziana w Starym Testamencie. Znajduje ona ponadto potwierdzenie w opowiadaniu ewangelicznym o cudzie dokonanym przez Jezusa na godach w Kanie Galilejskiej, gdzie jasno zostało ukazane przejście od *lex litterae*, to znaczy od Prawa Mojżeszowego, którego figurą jest woda, do Prawa Ducha,

miasta. Zdarto z niego skórę i nadmuchano, aby przez długi czas powiewała na wietrze. Jego „męka” (zwana także „ukrzyżowaniem”) trwała dwadzieścia sześć dni. Manicheizm jest zlepkiem nauk i wierzeń judeochrześcijańskich oraz perskich i hinduskich. Według manichejczyków światłość cały czas emanuje nowe boskie Eony, pośród których piątym jest Jaśniejący Jezus – Zbawiciel, który w ludzkiej postaci zszedł na ziemię, aby obudzić Adama. Stworzony przez demona o imieniu Ashqalun i przez diabolicę Namræl Adam zjadł Światłość, która znajdowała się w poronionych płodach, i wykrzyknął: „Niech będzie przeklęty ten, kto stworzył moje ciało, ten, który zamknął w nim moją duszę oraz niech będą przeklęci rebelianci, którzy uczynili ze mnie niewolnika”. Aby zbawić człowieka, transcendentny Jezus cierpi uwięziony jeszcze w świecie „Krzyża Światłości”, oczekując, by gigantyczne koło zakończyło czerpanie dusz i wlewanie ich do statków Księżyca i Słońca za pośrednictwem Słupa Światła. Mani przyszedł na świat rzekomo po to, aby objawić zbawienie i wyzwolić ostatecznie człowieka. Uprzywilejowana grupa manichejczyków – wybrani – przekazuje oświecenie niższej warstwie – słuchaczom (*auditores*). Wybrani dzielą się na Mistrzów, Biskupów, Kapłanów, Prawdomównych. Manichejczycy zobowiązani byli do dawania jałmużny, a także do modlitwy i postu.

- 6 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* VII [De lectione Exodi] 3–8, CSEL 68, 54–55, gdzie Biskup Brescji przedstawia swym wiernym błędno-wiercze poglądy Marcjona z Synopy i Manicheusza (Manesa, Maniego), stwierdzając między innymi, że osoby te: „spiritu erroris inducti scripturas omnes Veteris Testamenti respuendas esse contendunt, per multa scripturarum capitula deum legis antiquae malum conantur adserere, quasi aut alius sit deus Novi Testamenti” (*Tractatus paschalis* VII, 3, CSEL 68, 54). Gaudenty wyraźnie naucza, że Bóg Starego Testamentu jest Bogiem także i Nowego Przymierza, i jako taki jest bardzo dobry. Potwierdza tę prawdę także i na początku *Tractatus paschalis* VIII [De lectione Evangelii I] 1, CSEL 68, 60, stwierdzając: „Deum tam Veteris Instrumenti auctorem quam Novi [...] comprobemus”.

którego wyobrażeniem jest wino⁷. Prawo Mojżeszowe – Prawo Starego Testamentu – stanowi swoistego rodzaju podwalinę pod zbawcze działanie Ducha Świętego. Jako takie – bez ożywczego działania Ducha Świętego – Prawo Mojżeszowe ma jednak tylko działanie śmiertcionośne. W połączeniu zaś z Duchem Świętym staje się źródłem życia⁸.

Zasada zaś, która opiera się na przekonaniu, iż Chrystus stanowi ośrodek dziejów ludzkości, jest istotą nauczania historyczno-egzegetycznego biskupa Brescji. Św. Gaudenty jest bowiem przekonany, iż całe Pismo Święte głosi tę prawdę, ukazując ją zarówno jako obietnicę (w Starym Testamencie), jak też jako już zaistniałą rzeczywistość (w Nowym Przymierzu)⁹.

Zjednoczona z Ojcem *in initio* Druga Osoba Trójcy Przenajświętszej jawi się najpierw jako budowniczy (*artifex*) zarówno całego wszechświata, jak i znajdującego się w nim człowieka¹⁰. *In medio*

7 Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* IX [*De Evangelii lectione II*] 41, CSEL 68, 87: „Due alae Seraphin, imaginem gerentes tam legis et prophetarum quam Veteris ac Novi Testamenti”. Odnośnie do owego obrazu, czerpiącego natchnienie z Iz 6, 2–3, będącego wyobrażeniem łączności pomiędzy Starym a Nowym Przymierzem, por. H. de Lubac, *Esegesi medioevale*, Roma 1962, s. 626–629 (na s. 627 autor wspomina św. Gaudentego, stwierdzając, iż czerpie on z symboliki już istniejącej w egzegezie patrystycznej).

8 Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* VIII [*De lectione Evangelii I*] 48–49, CSEL 68, 73–74. Gaudenty opiera się tu na 2 Kor 3, 6: „Littera occidit, spiritus autem vivificat”. Henri de Lubac stwierdza, iż cud z Kany Galilejskiej – przemiana przez Jezusa wody litery w wino Ducha świętego – stanowi najbogatsze i najprostsze zarazem wyobrażenie ładu, który zachodzi pomiędzy dwoma Testamentami. H. de Lubac przytacza tu między innymi także Gaudentego (H. de Lubac, *Esegesi medioevale*, dz. cyt., s. 621).

9 Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [*in Exodum*]. *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 15, CSEL 68, 26–27: „Omne corpus divinae scripturae tam Veteris quam Novi Testamenti filium dei continet, vel venturum promittens in hominem vel iam venisse declarans”.

10 Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* I [*In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione*] 10, CSEL 68, 20; tenże, *Tractatus paschalis* IX [*De Evangelii lectione II*] 6, CSEL 68, 76; Gaudentius Episcopus Brixienensis,

temporis ta boska Osoba Syna objawia się jako dawca Prawa Mojżeszowego¹¹, będąc jednocześnie jego doskonałym wypełnieniem¹² i jego duchem¹³. Podczas *consummatio saeculi* przychodzi wreszcie do nas w sposób widzialny, wcielając się¹⁴. Powróciwszy natomiast do Ojca, pozostaje nadal w Kościele dzięki swoim *sacramenta*¹⁵ aż do czasu, gdy przyjdzie ponownie jako sędzia¹⁶.

Tractatus XII [De eo quod ait Dominus Iesus: „Nunc iudicium est huius mundi”] 5, CSEL 68, 111; Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus XIII [Die Natalis Domini. Contra avaritiam Iudae et pro pauperibus]* 1, CSEL 68, 115; Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus XVIII [Responsio Gaudentii ad Germinium de vilico iniquitatis]* 23, CSEL 68, 159.

- 11 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis I [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione]* 9, CSEL 68, 20; Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus XI [De paralytico]* 12, CSEL 68, 105.
- 12 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis IV [De lectione Exodi]* 1, CSEL 68, 39: „Immolatio carnis et sanguinis umbraliter iussa recte cessaverit adveniente agno dei Christo, qui iuxta apostolum *finis legis est, ad iustitiam omni credenti* [Rm 10, 4]”.
- 13 Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis II [(in Exodum). Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur]* 16, CSEL 68, 27: „Ipse enim per Moysen locutus est, cum dicit illi: *Ego aperiam os tuum et inspirabo, quae debeas loqui* [Ex 4, 12], ipse et per prophetas, cum dicit: *Qui loquebar in prophetis, ecce adsum* [Is 52, 6], ipse etiam per apostolos, cum dicit Paulus: *An experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus?* [2 Cor 13, 3]”.
- 14 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus XIII [Die Natalis Domini. Contra avaritiam Iudae et pro pauperibus]* 1, CSEL 68, 114–115; Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus XIX [Responsio Gaudentii ad Paulum diaconum. De eo, quod Dominus Iesus dixit apostolis: “Quia Pater maior me est”]* 41, CSEL 68, 175.
- 15 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis II [(in Exodum). Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur]* 34, CSEL 68, 32: „Hoc sacrificium paschae salutaris omnes de potestate Aegypti et Pharaonis diaboli exeunte tota nobiscum religiosi cordis aviditate percipite, ut ab ipso domino nostro Iesu Christo, quem sacramentis suis inesse credimus, viscerum nostrorum sanctificentur interna”.
- 16 Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis I [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione]* 1, CSEL 68, 18: „Oportebat enim solem iustitiae Christum et Iudaeorum caliginem et rigorem gentilium ante ardorem futuri iudicii placido resurrectionis suae lumine dimovere”.

Możemy więc powiedzieć, że historia, tropologia i alegoria stanowią istotę metody egzegetycznej św. Gaudentego. Schemat ten, prawdę powiedziawszy, spotykamy powszechnie w egzegezie tamtych czasów i bierze on swój początek przede wszystkim od Orygenesa¹⁷. Wyjaśnianie alegoryczne Biblii zajmuje w egzegezie biskupa Brescji poczesne miejsce¹⁸, jednak podstawa historyczna stanowi dla niego oparcie dla całej egzegezy Pisma Świętego. Jest to zasada postępowania bardzo ważna, gdyż wskazuje, iż św. Gaudenty starał się zrozumieć wydarzenia biblijne przede wszystkim w wymiarze historycznym, aby następnie wydobyć z nich znaczenie duchowe, alegoryczne i mistyczne¹⁹.

Przyjrzyjmy się teraz nauce św. Gaudentego dotyczącej wprost Eucharystii, a wyrażonej najpełniej w *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechuminos audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*]²⁰.

¹⁷ Por. H. de Lubac, *Esegesi medioevale*, dz. cyt., s. 350–356, twierdzi, iż tego rodzaju schemat wyraźnie występuje u Orygenesa. Mówi ponadto, iż czerpali z niego Euzebiusz z Vercelli, Zenon z Werony, Gaudenty z Brescji oraz Wiktoryn z Pettau (por. H. de Lubac, *Esegesi medioevale*, dz. cyt., s. 376–377). Por. także Origene. *Dizionario*, a cura di A. Monaci Castagno, Roma 2000; *Nowy słownik wczesno chrześcijańskiego piśmiennictwa*, dz. cyt., s. 747–766.

¹⁸ Ten wymóg szukania znaczenia głębszego (duchowego) w Piśmie Świętym, wypływa z faktu, iż Gaudenty uważa się – zgodnie z nauką Pawła z 2 Kor 3, 8 – za mistrza ducha i poszukiwacza głębszych znaczeń Pisma. Dodajmy także, iż Gaudencjuszowy *Tractatus XVIII* [*Responsio Gaudentii ad Germinium de vilico iniquitatis*], CSEL 68, 151–163 jest owocem i odbiciem całej tradycji patrystycznej – zarówno wschodniej, jak i zachodniej. W tym właśnie kontekście przytacza go wyraźnie de Lubac w *Esegesi medioevale*, dz. cyt., s. 350–553.

¹⁹ Por. H. de Lubac, *Esegesi medioevale*, dz. cyt., s. 659–678, 715, 869.

²⁰ CSEL 68, 24–32.

Essentia

Mysterium panis ac vini – sacrificium caeleste Kościoła, które ustanowił Jezus w nocy przed swoją męką krzyżową²¹ – jest wszczepione w ogólne ramy dziejów zbawienia. Św. Gaudenty rozważa je w powiązaniu z ofiarą Pana Jezusa i w odniesieniu do obchodów Paschy żydowskiej. Wzajemne zależności, jakie zachodzą pomiędzy Paschą żydowską a Paschą chrześcijańską są ukazane poprzez terminy „cień-prawda”²²:

W cieniu tejsze Paschy zabijano zgodnie z Prawem nie jednego baranka, lecz wiele. Zabijano bowiem jednego w każdym domu, ponieważ jeden nie mógł wystarczyć dla wszystkich, gdyż nie był właściwą męką Pańską, lecz jej wyobrażeniem. Wyobrażenie zaś nie jest prawdą, lecz naśladownictwem prawdy²³.

W tekście tym jasno został ukazany figuralny (symboliczny) charakter ofiary, którą Żydzi składali z baranka paschalnego²⁴. Będąc tylko cieniem, figurą prawdziwego Baranka, ofiara ta nie stanowiła jego *proprietas* – istoty męki Pana: składanie w ofierze ciała i krwi, które zostało nakazane jako cień [prawdy], słusznie prze-

²¹ Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 29–30, CSEL 68, 30–31.

²² Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II, dz. cyt., 6, CSEL 68, 25: „Discamus manducare pascham non sicut insipientes Iudaei, qui post adventum veritatis adhuc umbram sequuntur”. Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II, dz. cyt., 7, CSEL 68, 25, gdzie spotykamy określenie *carnalis-spiritualis*. W punkcie zaś 8, CSEL 68, 25, św. Gaudenty stwierdza, iż Pascha żydowska miała tylko znaczenie zapowiadające w sposób symboliczny to, co w rzeczywistości miało nastąpić w Nowym Przymierzu.

²³ Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II, dz. cyt., 9–10, CSEL 68, 25–26: „In umbra illius legalis paschae non unus agnus occidebatur, sed plures; singuli enim occidebantur per domos, nam sufficere unus non poterat universis, quoniam figura erat, non proprietas dominicae passionis. Figura etenim non est veritas, sed imitatio veritatis”.

²⁴ Por. B. Degórski, *Żydzi w „Traktatach” św. Gaudentego z Brescji*, „Dissertationes Paulinorum” 3 (1990), s. 101–104.

stało istnieć, gdy przyszedł Chrystus – Baranek Boży, który według apostoła „jest kresem Prawa dla usprawiedliwienia każdego, kto wierzy” [Rz 10, 4]²⁵.

Św. Gaudenty nie tylko ukazuje symboliczne znaczenie baranka paschalnego żydów, ale także jego przejściowe znaczenie i – co za tym idzie – nietrwałość starotestamentalnej ekonomii, która wraz z nadejściem Chrystusowej prawdy całkowicie przestała spełniać swoje zadanie.

Sprawa przedstawia się zgoła inaczej, jeżeli chodzi o sprawowanie *sacrificium paschae salutaris*. Owo bowiem *sacrificium* znajduje się w samym centrum zbawczej ekonomii prawdy, gdyż ma bezpośredni związek z paschą Chrystusa, która – jak mówi św. Gaudenty – *sacramentis suis inesse credimus*²⁶. Zwrot ten – nieodłączny od *sacrificium paschae salutaris* – wskazuje na esencjalną obecność (*esse in*) Chrystusa w sakramencie ofiary paschalnej, to znaczy w świętej *actio*, która uobecnia dzieło zbawienia (*salutaris*), wybawiając nas spod wszelakiego wpływu mocy diabelskiej, której symbolem jest biblijny Egipt i faraon. W takim właśnie kontekście biskup Brescji przedstawia teologię mszy świętej:

W tej przeto **prawdzie**, w której się znajdujemy, **jeden** umarł za wszystkich i **tenże sam** [...] w **tajemnicy** chleba i wina pokrzepia jako złożony w ofierze, ożywia, gdy się w niego wierzy, będąc uświęconym – uświęca tych, którzy [go] konsekrują. To jest ciało Baranka, to jest [jego] krew. Chleb bowiem, który zstąpił z nieba, mówi: „Chleb, który ja dam, jest moim ciałem za życie świata”

²⁵ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* IV [De lectione Exodi] 1, CSEL 68, 39: „Immolatio carnis et sanguinis umbraliter iussa recte cessaverit adveniente agno dei Christo, qui iuxta apostolum *finis legis est, ad iustitiam omni credenti* [Rm 10, 4]”. Por. także tenże, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 6–7, CSEL 68, 25.

²⁶ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* IV [De lectione Exodi] 34, CSEL 68, 32.

[J 6, 52]. Słusznie także jego krew jest ukazywana pod postacią wina [...], które zostaje ofiarowane jako **wyobrażenie jego męki**²⁷.

W ofierze Kościoła jeden (*unus* w przeciwieństwie do *plures* obrzędu żydowskiego) i ten sam (*idem*) Baranek umiera za wszystkich. Składa się go w ofierze w poszczególnych kościołach *in mysterio panis ac vini* poprzez świętą *actio*, która spełnia się w czasie i w zbawczym wydarzeniu krzyża, która daje życie, uświęca.

Chodzi tu o ciało i krew Baranka, które składa się w ofierze *in figura passionis*, to znaczy dzięki owej widzialnej rzeczywistości (chleb i wino), która zawiera i wyraża (*in specie vini sanguinis eius exprimitur*) konkretne wydarzenie dziejowe – złożenie w ofierze baranka.

Chrystus trwa więc w dziejach ludzkości dzięki swej zbawczej tajemnicy paschalnej, ukazanej w sposób widzialny w figurach, które Go zawierają i oznaczają.

Natura i skutki Eucharystii

Św. Gaudenty przechodzi następnie do omówienia istoty ofiary ustanowionej przez Chrystusa i jej skutków:

Abyśmy poznali przyczynę i znaczenie tejże niebiańskiej ofiary ustanowionej przez Chrystusa [...]. Ona bowiem jest **prawdziwie** tym **darem**

²⁷ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* IV [*De lectione Exodi*], 11–12, CSEL 68, 26: „Ergo in hac veritate, qua sumus, **unus** pro omnibus mortuus est et **idem** per singulas ecclesiarum domos **in mysterio panis ac vini** reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes sanctificat consecratus. Haec agni caro, hic sanguis est. Panis enim qui de caelo descendit, ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro saeculi vita* [Ioh 6, 52]. Recte etiam in specie vini sanguis eius exprimitur [...] quod in **figura passionis** eius offertur”. Por także: Eusebius Caesariensis, *Demonstratio Evangelica* 1, 10, *Patrologiae cursus completus. Series Graeca* (dalej: PG), ed. J.-P. Migne, 22, 91; Eusebius Caesariensis, *Demonstratio Evangelica*, 5, 3, PG 22, 567–568; Ambrosius Mediolanensis, *In Psalmos* 43, 37, CSEL 64, 288–289; Ambrosius Mediolanensis, *De fide* 4, 124, CSEL 78, 201; Pseudo Iohannes Chrysostomus, *In Sanctum Pascha. Sermo VII* 4, PG 59, 752.

odziedziczonym z jego Nowego Testamentu, który **zostawił nam jako porękę swojej obecności** w tę noc, podczas której został wydany, aby został ukrzyżowany. To jest ów **wiatyk** na naszą podróż, którym **karmimy się i żywimy** podczas tej drogi **życia**, dopóki nie dojdziemy do niego, schodząc z tego świata [...]. Chciał bowiem, aby **jego dobrodziejstwa** trwały w nas. Chciał, aby **duże** odkupione drogocenną jego krwią **uświęcały się** ustawicznie **poprzez obraz jego męki**. Dlatego więc nakazuje wiernym uczniom, których ustanowił pierwszymi i kapłanami swojego Kościoła, aby nieustannie sprawowali te **tajemnice** życia wiecznego, które koniecznie muszą odprawiać wszyscy kapłani w poszczególnych Kościołach całego świata, aż do czasu, gdy Chrystus ponownie przyjdzie z nieba. Dlatego zarówno kapłani jak także wszystkie zastępy wiernych, mając codziennie przed oczyma **przykład męki** Chrystusa i niosąc go w rękach, oraz przyjmując ustami i sercem, zachowujemy niezniszczalną pamiątkę naszego odkupienia i uzyskajmy słodkie lekarstwo wiecznej obrony przeciwko truciznie diabła²⁸.

Niebiańska ofiara, którą ustanowił Chrystus, jest świętą czynnością (*munus*), która stanowi dziedzictwo Nowego Testamentu. Jest ona także poręką przebywania Chrystusa wśród nas, pokarmem na

²⁸ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis II [(in Exodum). Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur]* 29–31, CSEL 68, 30–31: „Ipsius a Christo instituti sacrificii caelestis causam rationemque noscimus [...]. Nam **vere** istud est **hereditarium munus** Testamenti eius Novi, quod nobis ea nocte, qua tradebatur crucifigendus, tamquam **pignus suae praesentiae derelinquit**. Hoc illud est **viaticum** nostri itineris, quo in hac via **vitalimur ac nutrimur**, donec ad ipsum pergamus de hoc saeculo recedentes [...]. Voluit enim **beneficia sua** permanere apud nos, voluit **animas** pretioso sanguine suo redemptas semper **sanctificari per imaginem propriae passionis** et ideo discipulis fidelibus mandat, quos primos et ecclesiae suae constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitae aeternae **mysteria** exercerent, quae necesse est a cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis ecclesias celebrari, usque quo iterum Christus de caelis adveniat, quo et ipsi sacerdotes et omnes pariter fidelium populi, **exemplar passionis** Christi ante oculos habentes cottidie et gerentes in manibus, ore etiam sumentes ac pectore, redemptionis nostrae indelebilem memoriam teneamus et contra venena diaboli dulcem medicinam sempiterni tutaminis consequamur”.

drogę naszej ziemskiej pielgrzymki, która skończy się wraz z ostatecznym spotkaniem z Bogiem w ojczyźnie niebieskiej. Ofiara ta powoduje, iż w Kościele stale trwają dobrodziejstwa odkupienia, które są źródłem naszego uświęcenia. *Imago, exemplar, mysterium* powodują, iż pamiątka naszego odkupienia staje się niejako dotykającą rzeczywistością, gdyż codziennie męka Chrystusa jawi się na naszych oczach – dotykają jej nasze ręce, spożywają ją jako pokarm nasze usta i napełniają się nią nasze serca. Staje się ona słodkim lekarstwem przeciwko truciźnie diabła.

Eucharystia a eschatologia

Biskup Brescji, wyjaśniając Wj 12, 2, stwierdza, iż ów *mensis hic* staje się *pio sensu* symbolem czasów ostatecznych, to znaczy ukazuje czasy wieczystej światłości, które uczestnikami będą sprawiedliwi:

Kiedy zostanie zgładzona cała moc Egipcjan i – wybawieni z tego Egiptu – będziemy spożywać prawdziwą mannę i pić ze skały, którą jest sam Chrystus, postępując za śladami niepokalanego Baranka²⁹.

Św. Gaudenty podkreśla w powyższym tekście symbole Eucharystii – mannę i skałę. Symbolika ta ma korzenie w Piśmie Świętym i w tradycji patrystycznej. Podstawa biblijna tej typologii znajduje się bowiem w J 6, 31–33. Tekst ten natomiast bardzo często wykorzystywała tradycja patrystyczna. Jeżeli chodzi o czasy współczesne św. Gaudentemu, warto wspomnieć, iż tego rodzaju symbolika występuje choćby u św. Ambrożego³⁰ czy u św. Jana Chryzostoma³¹.

²⁹ Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* I [In *Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione*] 23, CSEL 68, 23: „Quando interierit tota potestas Aegyptiorum et liberati de hac Aegypto verum manna comedemus et de petra ipso Christo bibemus adhaerentes agni immaculati vestigiis”.

³⁰ Por. Ambrosius Mediolanensis, *De mysteriis* 8, 48, CSEL 73, 109–110.

³¹ Por. Iohannes Chrysostomus, *In Apostolicum dictum* 4, PG 51, 248–249.

Wymiar zaś eucharystyczny manny, który opiera się na objawieniu biblijnym³², jest wyraźnie eschatologiczny. Świadczą o tym nie tylko zewnętrzne argumenty biblijno-patrystyczne, lecz także wpływa on wyraźnie z samych terminów, które go wyrażają. I tak, *verum manna* i *petra* stają się typami niepokalanego Baranka, który w nauczaniu św. Gaudentego jest zawsze obrazem Chrystusa złożonego w ofierze dla naszego zbawienia i dla zbawienia świata.

Gdy zestawimy ten tekst z tym, co powiedzieliśmy wcześniej, to wyraźnie zobaczymy, iż tajemnica Eucharystii, która dokonuje się w czasie, jest także znakiem, typem uczyty niebiańskiej w królestwie wiecznego światła, do którego zdąża każdy chrześcijanin³³.

W kontekście Gaudencjuszowej wizji dziejów słowo *tota* oznacza, iż klęska demonów i ich królestwa, rozpoczęta wraz z tajemnicą wielkanocną Chrystusa, w której my także uczestniczymy, dokona się ostatecznie w przyszłym królestwie. W rzeczy samej bowiem wydaje się, że znajdujemy się w światłości – i tak jest rzeczywiście. Niemniej jednak nasze dni zaciemniają jeszcze chmury i nie cieszymy się w pełni pogodą, która będzie trwała dopiero w przyszłym królestwie, gdzie będziemy zawsze żyli *in splendore claritatis eius* – w radości Chrystusa, który jest wieczną światłością³⁴.

³² Por. Ap 2, 17: „Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum [...]”. Chleb ten bowiem jest już obecny teraz i już teraz jest źródłem życia wiecznego, jak na to wskazuje J 6, 50–62: „Hic est panis de caelo descendens, ut, si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus qui de caelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum, et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita”.

³³ Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* I [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione] 24, CSEL 68, 23: „Sanctus quisque adhuc in saeculo constitutus suspirat illam, quam modo capere non potest, futuram lucem, dicens: *Sitivit anima mea ad deum vivum; quando veniam et parebo ante faciem dei?* [Ps 41, 3]”. Nauczanie św. Gaudentego opiera się tu także na 1 Kor 13, 12. Biskup Brescji wprost przytacza ten urywek Pisma świętego: „Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, ait sanctus apostolus, tunc autem facie ad faciem” (*Tractatus paschalis* I [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione] 24, CSEL 68, 23).

³⁴ Por. Gaudentius Episcopus Brixienis, *Tractatus paschalis* I [In Exodum nocte vigiliarum de Paschae observatione] 24–26, CSEL 68, 23: „Et ideo sanctus quisque

Chrześcijanie są rzeczywiście już odkupieni i z niecierpliwością oczekują ostatecznego wyzwolenia, które dokona się we wspólnocie z Chrystusem – naszą światłością.

Epikleza

Postaramy się teraz przedstawić naukę św. Gaudentego odnośnie do przyczyny, mocy sprawczej, która dokonuje przemiany chleba i wina w ciało i krew Zbawiciela. Zajmiemy się, krótko mówiąc, epiklezą.

Nie zaprzeczając ministerialnej posłudze kapłanów, którzy szafują wieczyste tajemnice we wszystkich kościołach na całym świecie³⁵, należy powiedzieć, że to Chrystus właśnie jest tym, który dokonuje przemiany chleba i wina w swoje ciało i krew:

adhuc in saeculo constitutus suspirat illam, quam modo capere non potest, futuram lucem, dicens: *Sitivit anima mea ad deum vivum; quando veniam et parebo ante faciem dei?* [Ps 41, 3] – „*Nunc enim videmus per speculum in aenigmate, ait sanctus apostolus, tunc autem facie ad faciem* [1 Cor 13, 12]”. „Et modo quidem ad comparationem Iudaeorum atque gentilium, qui in profunda nocte incredulitatis demersi cognoscuntur, et ad eorum comparationem, qui in hereseon caligine ac nocte luxuriae demorantur, nos videmur esse et plane sumus in luce; sed ipsi dies nostri quibusdam nebulis praetextuntur et non habent serenitatis laetitiam decente propheta: *Dies mei sicut umbra declinaverunt* [Ps 101, 12]. Ibi vero erit nobis ipse dominus lumen aeternum, ut iam non tantum in umbra eius salvemur, sed vivamus semper in splendore claritatis eius”.

³⁵ Por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [(in *Exodum*). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catecuminos audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 31, CSEL 68, 31: „Voluit [...] beneficia sua permanere apud nos [...] et ideo discipulis fidelibus mandat, quos primos et ecclesiae suae constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitae aeternae mysteria exercerent, quae necesse est a cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis ecclesias celebrari, usque quo iterum Christus de caelis adveniat”.

Sam bowiem Stwórca i Pan całej natury, który wydobywa chleb z ziemi – ponieważ i może, i obiecał – z chleba czyni ponownie swoje ciało. I ten, który uczynił z wody wino, uczynił także z wina swoją krew³⁶.

Przemiana chleba w ciało Chrystusa dokonuje się mocą Pana i Jego stwórczej potęgi. Jeśli chodzi natomiast o przeistoczenie wina w krew, to biskup Brecji wskazuje na cud w Kanie Galilejskiej jako jego nowotestamentalny wzór. Ta symbolika jasno występuje już u św. Cypriana z Kartaginy³⁷. Św. zaś Cyryl Jerozolimski potwierdza ciągłość tego rodzaju interpretacji³⁸.

W tej samej mowie św. Gaudenty omawia sposób, w jaki spełnia się mistyczna obecność Chrystusa w sakramencie Eucharystii. Za punkt wyjścia bierze Wj 12, 9 („*Non edetis, inquit, ab eo crudum neque coctum in aqua, sed assata igni*”³⁹), któremu nadaje potrójne znaczenie figuratywne: eucharystyczne, kościelne i biblijne.

Symbolika eucharystyczna, wyrażona w słowach *assata igni*, daje biskupowi Brecji możliwość ustalenia sposobu, w jaki dokonuje się obecność Chrystusa w Eucharystii:

„Jest to bowiem pascha Pana” [Wj 12, 11], to znaczy – przejście Pana, abyś nie uważał za ziemskie to, co stało się niebiańskim przez tego, który w niej przeszedł i uczynił z niej swoje ciało i krew. [...] wierz, że przez ogień boskiego Ducha stało się to, co było zapowiedziane, gdyż to, co przyjmujesz, jest ciałem tego niebiańskiego chleba, a krew jest teże świętej winnej latorośli. Dając

³⁶ Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catecuminos audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 13, CSEL 68, 26: „Ipse igitur naturarum creator et dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus – quia et potest et promisit – efficit proprium corpus; et qui de aqua vinum fecit, fecit et de vino sanguinem suum”.

³⁷ Por. Cyprianus Carthaginensis, *Epistula* 63, 12–13, CSEL 3, 710–711.

³⁸ Por. Cyrillus Hierosolymitanus, *Catechesis mystagogica* 4, 2, PG 33, 1098–1099. Por. także C. Berti, *De ss. Eucharistia: Patristica*, Roma 1962, s. 103.

³⁹ Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catecuminos audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 14, CSEL 68, 26.

bowiem konsekrowany chleb i wino swoim uczniom, tak powiedział: „To jest ciało moje, to jest moja krew” [Mt 26, 26. 28; Mk 14, 22. 24]⁴⁰.

Znaczenie paschy jako przejścia Pana z Wj 12, 11 jest zapowiedzią *transitus*, którego Chrystus dokonuje w chlebie i winie dzięki przeistaczającej obecności Ducha Świętego, sprawiając, iż stają się one jego ciałem i krwią. Pascha jest więc przejściem chleba i wina w ciało i krew chwalebnego Pana.

Zagadnienie epiklezy zajmuje nas przede wszystkim ze względu na potwierdzenie obecności Ducha Świętego w Kościele zjednoczonym w uroczystym sprawowaniu Eucharystii. Fakt ten jednak z punktu widzenia historyczno-teologicznego może nas zadziwiać, albowiem zachodnia tradycja patrystyczna na początku V wieku widzi już jasno w słowach Pana *hoc est [...], hic est [...]* źródło przemiany chleba i wina w ciało i krew Chrystusa!⁴¹

Wydaje się jednak, że św. Gaudenty podkreśla główną rolę Ducha Świętego w Eucharystii, ponieważ wyjaśnia *assata igni* z Wj 12, 9. Ogień zaś w homiletyczno-paschalnej tradycji patrystycznej staje się zawsze symbolem Ducha Świętego przyzywanego podczas modlitwy eucharystycznej, aby przemienił chleb i wino⁴². Musimy także pamiętać, iż biskup Brescji podczas podróży do Ziemi świętej⁴³

⁴⁰ Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus paschalis* II [in *Exodum*], dz. cyt., 25–26, CSEL 68, 29–30: „*Pascha est enim domini* [Ex 12, 11]. [...] *hoc est transitus domini, ne terrenum putes, quod caeleste effectum est per eum, qui transiit in illud et fecit illud suum corpus et sanguinem. [...] per ignem divini spiritus id effectum, quod adnuntiaturum est, credas, quia, quod accipis, corpus est illius panis caelestis et sanguinis est illius sacrae vitis. Nam cum panem consecratum et vinum discipulis suis porrigeret, sic ait: Hoc est corpus meum, hic est sanguinis meus* [Mt 26, 26. 28; Mc 14, 22. 24]”.

⁴¹ Por. C. Berti, *De ss. Eucharistia*, dz. cyt., s. 266.

⁴² Por. S. Czerwik, *Homilia paschalis apud Patres usque ad saeculum quintum. Investigatio liturgico-pastoralis* [Dissertatio, Pontificium Athenaeum Anselmianum], Romae 1961, s. 92–93.

⁴³ Gaudenty jako duchowny diecezji brescjańskiej w czasie rządów biskupa Filastriusza, którego został następcą, około roku 385–386 (por. G. Brunati, dz. cyt., s. 308) wyprawił się w podróż na Wschód do Ziemi świętej. Wówczas zatrzymał

i podczas poselskiej misji w obronie św. Jana Chryzostoma przebywał na Wschodzie⁴⁴. Zakłada to żywą jego styczność ze wschodnimi liturgiami, które bardzo podkreślają w Eucharystii rolę epiklezy⁴⁵. Za Nautinem należy także podkreślić, iż *Tractatus paschales* św. Gaudentego czerpały ze św. Hipolita Rzymskiego (czy Pseudo-Hipolita, jeśli nie chcemy jemu przypisywać autorstwa *Traditio Apostolica*),

się w klasztorze żeńskim w Cezarei Kapadockiej, gdzie poznał krewne św. Bazylego Wielkiego, które podarowały mu relikwie czterdziestu świętych męczenników z Sebasti (por. Gaudentius Episcopus Brixienensis, *Tractatus 17 [Die dedicationis basilicae Concilii Sanctorum. Tractatus exceptus]*, 14–15). Podczas podróży na Wschód św. Gaudenty spotkał także w Antiochii św. Jana Chryzostoma, w Jerozolimie zaś świętą dziewicę Sylwię, Rufina z Akwilei i Palladiusza, a w Betlejem – św. Hieronima (por. G. Brunati, dz. cyt., s. 308–309, 389). Odnośnie do znajomości św. Gaudentego ze św. Janem Chryzostomem podobne zdanie wyraża G. Gaggia, *S. Gaudenzio Vescovo di Brescia e Padre della Chiesa, „Brixia Sacra” 2* (1911), s. 311, oraz A. Glueck, *Prolegomena*, w: *S. Gaudentii Episcopi Brixienensis Tractatus*, ed. A. Glueck, CSEL 68, VII. Przeciwnie stanowisko zajmuje F. Savio, *Gli antichi vescovi d’Italia dalle origini al 1300*, II/1, Bergamo 1929, s. 150, 158.

⁴⁴ Ostatnią datą całkowicie pewną z życia św. Gaudentego jest rok 406, kiedy to biskup Brescji wyprawił się ze szczególnym posłannictwem do Konstantynopola wraz z czterema innymi biskupami, dwoma kapłanami i jednym diakonem, aby skłonić cesarza Arkadiusza do ponownego rozpatrzenia sprawy niesłusznego wygnania św. Jana Chryzostoma. Poselstwo to – ustalone przez papieża Innocentego I podczas zwołanego przezeń synodu rzymskiego – pomimo iż posiadało listy samego biskupa Rzymu oraz Weneriusza, biskupa Mediolanu, Chromacjusza z Akwilei i cesarza Honoriusza (por. A. Brontesi, *Gaudenzio, vescovo di Brescia*, art. cyt., s. 51), nie przyniosło zamierzonego skutku i po licznych, nieprzyjemnych przygodach powróciło do Italii (por. Palladius, *Dialogus historicus de vita et conversatione beati Ioannis Chrysostomi, episcopi Constantinopolis*, 4). Sam św. Jan Chryzostom w liście, który nie posiada daty, wychwala św. Gaudentego i w sposób szczególny dziękuje mu za wszelakie starania zmierzające ku jego uwolnieniu z wygnania (por. Iohannes Chrysostomus, *Epistula* 184).

⁴⁵ Por. C. Berti, *De ss. Eucharistia*, dz. cyt., s. 9–54; C. Berti, I. Calabuig, *Due progetti di Canone eucaristico*, Roma 1967 (na s. 33 znajdujemy fragment dzieł św. Gaudentego na potwierdzenie epiklezy. Jest to jedyny cytat patrystyczny w tym dziele).

który przecież jasno mówi o przemieniającej, konsekracyjnej, czynnej i sprawczej roli Ducha Świętego w Eucharystii⁴⁶.

Wj 12, 9 pozwala ponadto św. Gaudentemu na ustalenie następującej typologii kościelnej:

Ponieważ chleb przygotowuje się przy użyciu wody z wielu nasion pszenicy startych na mąkę i należy go koniecznie upiec w ogniu, słusznie widzi się w nim wyobrażenie ciała Chrystusa, o którym wiemy, że stało się jedynym ciałem z wielorakości całego rodzaju ludzkiego i dokonany przez ogień Ducha Świętego⁴⁷.

Pieczenie chleba jawi się jako figura Kościoła, który – ukształtowany z wielu pogan w ciało Chrystusa – zostaje strawiony przez doskonały ogień Ducha Świętego.

Assata igni nabiera wreszcie wyraźnego znaczenia biblijnego:

⁴⁶ Por. P. Nautin, *Homélies paschales*, I, Paris 1951, s. 50–56. Por. także Ch. Mohrmann, *Pascha – passio – transitus*, „Ephemerides Liturgicae” 71 (1952), s. 39–40. Na temat obecności Ducha świętego w nauczaniu św. Hipolita Rzymskiego, por. *Traditio Apostolica* 2–3, *Sources Chrétiennes* (dalej: Sch) 11 bis, 42–44; *Traditio Apostolica*, 4, Sch 11 bis, 52; *Traditio Apostolica*, 7, Sch 11 bis, 56–58; *Traditio Apostolica*, 8, Sch 11 bis, 58–60; *Traditio Apostolica*, 16, Sch 11 bis, 75; *Traditio Apostolica*, 21, Sch 11 bis, 88; *Traditio Apostolica*, 35, Sch 11 bis, 118; *Traditio Apostolica*, 41, Sch 11 bis, 124; *Traditio Apostolica*, 42, Sch 11 bis, 136. Por. także B. Botte, *Introduction*, w: *Hippolyte de Rome, La Tradition Apostolique d'après les anciennes versions. Introduction, traduction et notes*, ed. B. Botte [Sch 11 bis], Paris 1968³, s. 18–19, który stwierdza, że łacińska wersja *Traditio Apostolica* św. Hipolita Rzymskiego, aczkolwiek wydanie jej tekstu opiera się na rękopisie z Werony, który pochodzi z około 494 roku, może pochodzić już z końca IV wieku. Może to znaczyć, iż w czasach św. Gaudentego dzieło to było znane w łacińskim przekładzie także i na północy Italii.

⁴⁷ Gaudentius Episcopus Brixiensis, *Tractatus paschalis* II [(in Exodum). *Regressis a fonte neophytis de ratione sacramentorum, quae catechumino audire non congruit, licet eadem scriptura in Evangeliiis patere omnibus videantur*] 32–33, CSEL 68, 31–32: „Deinde quoniam panem de multis triticis granis in pollinem redactis per aquam confici et per ignem necesse est consummari, rationabiliter in eo figura accipitur corporis Christi, quem novimus ex multitudine totius humani generis unum esse corpus effectum, [et] per ignem sancti spiritus consummatum”.

Tych mięs niepokalanego Baranka, to znaczy: wnętrzności jego nauki, nie należy przyjmować ani surowych – bez wyjaśnienia, ani gotowanych w wodzie, to znaczy: używając wyjaśnienia, które by je poprzez gotowanie rozpuściło lub rozgotowało w taki sposób, że okazałyby się bez żadnego niebiańskiego smaku, lecz należy je przyjmować „upieczone w ogniu” [Wj 12, 9] – powiada – to znaczy: utwierdzone i upieczone przez Boskiego Ducha⁴⁸.

Niepokalane ciało Baranka, to znaczy – głębia jego nauki (*viscera*), nie może być spożywane ani na surowo (*cruda*), to znaczy – bez wyjaśnienia, ani rozwodnione przez interpretację tych, których słowa nic nie znaczą, lecz musi być upieczone w ogniu (*assata igni*), to znaczy – powinno stać się twarde i upieczone (*solidata atque tostata*) przez Ducha Świętego. To on przemienia chleb i wino w ciało i krew Pana. To on jednoczy i udoskonala Kościół – ciało Chrystusa. On jest źródłem właściwego wyjaśniania i rozumienia Pisma Świętego, które jest ciałem niepokalanego Baranka. *Tertius dies*, to znaczy – czas, który rozciąga się między pierwszym a drugim przyjściem Pana, jest czasem działania zbawczego Ducha Świętego, poprzez którego Chrystus staje się ustawicznie obecny między nami w tajemnicy chleba i wina, w Kościele i w Piśmie Świętym.

⁴⁸ Gaudentius Episcopus Brixiensis, *Tractatus paschalis* II [in *Exodum*], dz. cyt., 17, CSEL 68, 27: „Has igitur immaculati agni carnes, id est doctrinae eius viscera, neque cruda sine interpretatione sumi oportet neque cocta in aqua, id est eorum dissertatione dissoluta atque decocta, qui velut aqua deorsum fluunt nihil supernum sentientes, sed *assata*, inquit, *igni* [Ex 12, 9], id est spiritu divino solidata atque tostata”.

Abstrakt

Tajemnica chleba i wina – niebiańska ofiara Kościoła w „Mowach” św. Gaudentego z Brescii

Artykuł przedstawia Eucharystię w pismach św. Gaudentego z Brescii zarówno w jej zasadniczym wymiarze, jak i w jej implikacjach tropograficznych, zawsze z uwzględnieniem historyczno-egzegetycznego spojrzenia Gaudentego. Pojęcie misterium zastosowane do celebracji *sacrificium caeleste* wskazuje u św. Gaudentego tę samą ofiarę i dokończenie starożytnego żydowskiego rytu *in veritate*. Cień, prawda, prawda-tajemnica określają obecność Chrystusa w historii.

Słowa kluczowe: Gaudenty z Brescii, chleb i wino, Eucharystia, epikleza, ofiara Kościoła

Astratto

Il mistero del pane e del vino – Il sacrificio celeste della Chiesa nei “Discorsi” di san Gaudenzio di Brescia

L'articolo presenta l'Eucaristia negli scritti di san Gaudenzio di Brescia sia nella sua dimensione essenziale sia nelle sue implicazioni tropografiche, prendendo sempre in considerazione la visione storico-esegetica del vescovo di Brescia. Il concetto di mistero applicato alla celebrazione del *sacrificium caeleste* indica in san Gaudenzio un'azione sacra che rappresenta *cotidie* l'evento salvifico del Cristo immolato, tramite segni sensibili, immagini esteriori, pane e vino, che contengono, esprimono, l'unico e medesimo sacrificio e completano *in veritate* l'antico rito giudaico. Ombra, verità, verità-mistero specificano la presenza del Cristo nella storia.

Parole chiave: Gaudenzio di Brescia, pane e vino, l'Eucaristia, l'epiclesi, il sacrificio della Chiesa